Organ for SOR

Rapport

UNIVERSITETSBIBLIOTEKET I OSLO

Nr. 3 1990 36. årg.

HVPU-reformen:
Stortingsmelding 47 på bordet

Psykisk utviklingshemmede i egen bolig:
Hjelpeløs 1.linjetjeneste i hovedstaden

Doktoravhandling:
Fagkunnskap i åpen omsorg!

Normalisering av de svakeste:
– Vi er kommet langt i forhold til HVPU-reformen

SAMORDNINGSRÅDET – Råd for samordning av humanitært og yrkesmessig arbeid for psykisk utviklingshemmede

ISSN 0802-2224

Rapport

Utgiver: SAMORDNINGSRÅDET – Råd for samordning av humanitært og yrkesmessig arbeid for psykisk utviklingshemmede

Leder: Orvar Thorsrud, Lyngv. 8, 2312 Ottestad, tlf. 065/76 675

Sekretær: Tormod Mjaaseth, Hamreheia 17, 4631 Kristiansand S., tlf. 042/90 571

Redaktør: ÅSE STAUDE

Bladet kommer ut med
6 nummer i året.
abonnementspris kr. 80,– pr. år.
løssalgspris kr. 15,– pr. nr.

ABONNEMENT/ADRESSE-FORANDRINGER:
Forretningsfører **Alf Skansen**
Teglvegen 2, 2312 Ottestad
Tlf.: 065/77 151 el. 065/76 111
Bankgiro: 1813.10.53580
Postgiro: 5 09 47 35

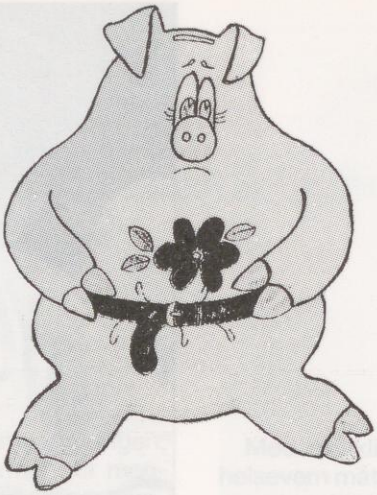
ANNONSER:
RAPPORT
Postboks 98, 3570 Ål
Tlf.: 067/81 694
Bankgiro: 2320.07.17384

MANUSKRIPTER
sendes redaktør **Åse Staude**
Homans vei 18, 1310 Blommenholm
Tlf.: 02/54 14 21

SOR's Forskningsfond:
Gunnar Brekke
Haukelandsbakken 2
5009 Bergen
Tlf. 05/20 02 30

I DETTE NUMMER:

Visjon og virkelighet ..... s. 69
HVPU-reformen:
Stortingsmelding 47 på bordet .. s. 70
HVPU-reformen:
– Et kjempeløft for A/S Norge .... s. 72
Psykisk utviklingshemmede i egen bolig:
Hjelpeløs 1.linjetjeneste i hovedstaden ..... s. 74
Psykisk utviklingshemmede i egen bolig:
"Skjerstadprosjektet" ..... s. 77
Doktoravhandling:
Fagkunnskap i åpen omsorg ..... s. 79
Normalisering av de svakeste:
– Vi er kommet langt i forhold til HVPU-reformen ..... s. 82
Normalisering av de svakeste:
CHRISTIAN i bokollektiv ..... s. 85
Normalisering av de svakeste:
Når veiene skilles ..... s. 87
Verdens 1. kulturfestival ..... s. 89
Curling og landhockey ..... s. 91
Forsknings- og utviklingskonferanse ..... s. 92
Nytt fra SOR ..... s. 92
10. Verdenskongress i Paris i August ..... s. 93
Fordeling av HVPU-midlene ..... s. 94

Visjon og virkelighet

- HVPU-reformen er mer kostnadskrevende enn Stortinget hadde forutsetninger for å vite, slo sosialminister Wenche Frogn Sælleg fast på et presseseminar i forbindelse med den nye Stortingsmeldingen. Forøvrig den 3. om psykisk utviklingshemmedes levekår. Også denne gang uten eksakte kostnadsberegninger.

Et bedre liv for de svakeste blant oss er målet med reformen. Ingen er i tvil om berettigelsen, og det blir heller ingen utsettelse med ansvarsoverføringen.

Hvor ble det av *det store krafttaket?* Forventningene var så store. Det må være et tankekors igjen å spre usikkerhet hos en utsatt og sårbar gruppe. Kommunene får en tøff jobb. Norske Kommuners Sentralforbund karakteriserer Regjeringens utspill som 90-åras store løftebrudd.

åst -

Sosialminister Wenche Frogn Sælleg presenterer den nye tilleggsmeldingen.

HVPU-reformen:

Stortingsmelding 47 på bordet

* **Kommunene overtar ansvar for alle med psykisk utviklingshemming.**
* **Ca. 200 plasser i heldøgnsinstitusjon skal sikres på landsbasis.**
* **Psykisk helsevern skal styrkes.**
* **HVPU-reformen får 700 millioner kroner pr. år i økte bevilgninger fram til 1996.**

Den nye Stortingsmeldingen, «Gjennomføring av reformen for mennesker med psykisk utviklingshemming» kom på bordet i statsråd 4. mai med visse endringer. Bl.a. vil avvikling av institusjoner og oppbygging av nye tilbud måtte skje over flere år fram til 1.1.1996. Kommunene overtar de små og mellomstore institusjonene vederlagsfritt og bestemmer hva de skal brukes til. Fremdeles er det uklarhet om de største.

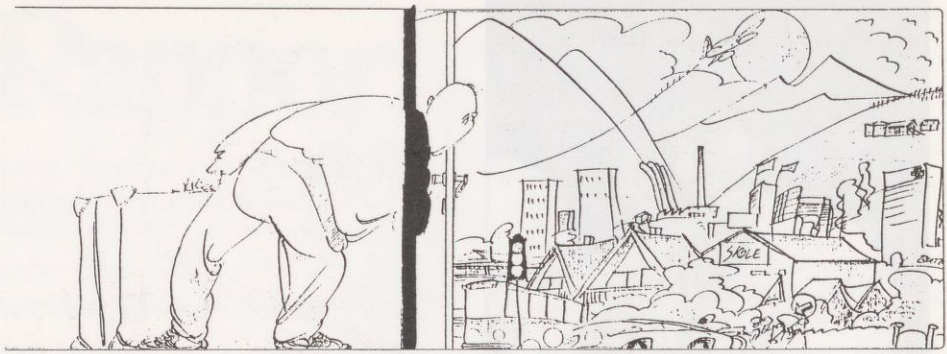
I pressemeldingen understrekes det at omleggingen skal skje på en fleksibel måte. De minste institusjonene som allerede fungerer som bofellesskap, skal kunne fortsette. Gamle, som har bodd på sentralinstitusjoner i mesteparten av livet, skal ikke behøve å flytte mot egen eller pårørendes vilje: deler av institusjonene kan brukes som aldershjem og sykehjem.

Ca. 200 plasser i heldøgnsinstitusjon skal sikres på landsbasis (og trolig forankres i psykisk helsevern) for en liten og sterkt belastet gruppe som ikke hele tiden vil kunne bo i åpen omsorg. Det blir snakk om små, skjermede enheter med sterk faglig bemanning.

Et eget utvalg, under ledelse av fylkesmann *Mona Røkke*, skal utrede rettsikkerhetsspørsmål i forhold til kommunale tiltak.

Med avvikling av HVPU vil psykisk helsevern måtte styrkes. Psykiske lidelser og adferdsproblemer ventes å bli områder der man merker reformen mest, ble det sagt på presseseminaret i forbindelse med presentasjonene av Stortingsmeldingen. Fylkeskommunene får beholde 170 mill. kr. av «HVPU-rammen»; dette for å gi muligheter til å videreføre spesialistkompetansen som HVPU har hatt: ett for barn og unge og ett for voksne i hvert fylke.

Økonomien er fremdeles beheftet med stor usikkerhet. Endel kommuner er ennå ikke ferdige med sine beregninger, i andre er det store avvik mellom planer og ønsker. I tillegg til «HVPU-midlene» - vel 3 milliarder kroner - blir det overført kr. 420.000,- pr. døgninstitusjonsklient og kr. 125.000,- pr. klient med dagtilbud. I tillegg kommer uførepensjon. Ikke minst med tanke på hjemmeboende har Regjeringen foreslått en økt overføring til kommunene på 700 mill. kr. pr. år fra 1991, med løfte om justering etter behandling av statsbudsjettet 1991. Videre oppbygging blir tatt opp etter hvert som man vinner erfaring med reformen, heter det i pressemeldingen.

HVPU-reformen:

- Et kjempeløft for A/S Norge

Ikke alt dreier seg om økonomi. Tenk kreativt, var medlem av sosialkomiteen og saksordfører på HVPU-reformen i Stortinget, *Torhild Widveys* budskap på SOR-konferanse i Bergen i april.

- Reformen blir et kjempeløft for A/S Norge, slo saksordføreren fast. Tema på konferansen var Økonomi, men Widvey unngikk behendig detaljproblemer og løfter om bevilgninger utover dem som allerede er kjent. Hun snakket i steden i stort tempo om begrepet livsstandard, om ideelle behov og reelle mål.

Omlegging av institusjonssystemet til åpen omsorg blir ingen lett jobb for kommunene. Endel kommunale virksomhetsplaner har hun lest; ambisjonsnivået er vel høyt hos noen, hos andre mer realistiske. Skal vi lykkes med å gi mennesker med psykisk utviklingshemming et meningsfylt liv, må alle berørte etater samarbeide. Enkelte

kommuner er kommet langt i forhold til HVPU-reformen: Meland, Odda og Nes i Akershus.

Sosialkomiteen maner til fleksible botyper og minner om at kommunene har ansvar også for personer med store adferdsproblemer. Ingen konsentrerte boliger er ønskelig, heller ingen egne aldersboliger for gamle med psykisk utviklingshemming. Dette fører lett til kommunal særomsorg.

Ikke ta det for gitt at mennesker med psykisk utviklingshemming blir tatt vel imot, at de automatisk får venner i bomiljøet. Beboernes problemer blir ikke løst om de flytter ut. År i institusjon setter sine spor. Men gi dem tilbud som integrerer! Godtfolks holdningsendring skjer over tid.

Om det foreløpig er gap mellom behov og midler, så dreier ikke alt seg om økonomi. Saksordføreren oppfordret til fantasi og kreativitet hos planleggere såvel som hos miljøpersonale. Ikke minst nærpersoner kan være en hindring for å bryte grenser.

Widvey har tro på samarbeid med humanitære organisasjoner. Her er et stort potensiale å ta av!

– Prislappen kjenner vi ikke, antall personer med psykisk utviklingshemming er usikkert, men prinsippene i HVPU-reformen står fast, sier saksordføreren i Stortinget, Torhild Widvey.

C-laget

Saksordføreren måtte tåle stor skepsis og irritasjon fra salen. Familier med hjemmeboende autister og multihandikappede opplever situasjonen prekær og krisebetont med omsorg 24 timer i døgnet i 365 dager i året. - Min datter ville ha krevd omsorg i millionklassen i en institusjon, uttalte en mor fra Bergen, som siden -88 har levd med inntaksstopp i HVPU og deretter nedlegging av avlastningshjemmet med sju plasser, trass i okkupasjon, fordi kommunen «ikke har råd».

Det er på tide å få hjemmeboende skikkelig på kartet, «de på C-laget», de ytterst ressurskrevende. Det er snakk om familier som ikke orker mer! Bare i Trondheim finnes 60 krisefamilier!

SISTE: "Øremerkede midler"

Også på SOR-konferanse i Alta i slutten av mai var stortingsrepresentanten Torhild Widvey. Dagen før sosialkomiteen tok fatt på arbeidet med tilleggsmeldingen, slo saksordføreren fast:

– For å hindre ytterligere uro omkring HVPU-reformen mener jeg vi må ha øremerkede midler. Disse bør overføres i ramme til kommunene, både overføringene fra HVPU og nye, årlige tilleggsmidler.

Hjelpeløs 1. linjetjeneste i hovedstaden

Hvor er bistandsyterne når personer med psykisk utviklingshemming flytter ut i egen bolig? Den kommunale 1. linjetjenesten i Oslo er miserabel, og det er et tankekors hva som kan utvikles over tid.

I løpet av sju år er 30 HVPU-klienter flyttet ut i egne boliger i ulike bydeler i Oslo: ektepar og samboere, grupper og enslige med varierende problemer og ulike bistandsbehov. Noen kan lese og skrive, andre ikke. Mange har vansker med tallbegreper, liten evne til å planlegge, er dårlige til å takle ukjente situasjoner, har problemer med forståelse av samfunnssystemet og urealistiske ambisjoner i forhold til «normalitet» osv. Dette er «kremen» av HVPU-klientene, ifølge boligkonsulent *Anne Rasten* i Oslo HVPU, som i hele denne tiden har hatt ansvaret for utflytting fra vernet bolig til selvstendig boform og informerte om erfaringer på SOR-konferanse i Bergen.

1. linjetjenesten ikke beredt

Blir man «normal» om man flytter i egen bolig? spør Anne Rasten, som i denne tiden har kontaktet bydelsinstansene for oppfølging og invitert til samarbeid. Den kommunale 1. linjetjenesten, som har ansvaret etter utskriving fra HVPU, er preget av mangel på planleg-

- Mulighet for selvstendig boform må finnes for personer med psykisk utviklingshemming. Men ettervernet er for dårlig, det er et tankekors hva som kan utvikles over tid, sier Anne Rasten i Oslo HVPU.

ging og organisering og på ingen måte beredt.

I en situasjonsrapport til fylkesteamet (-88) heter det bl.a.: «Alle beboerne mestrer deler av sin hverdag. Likevel er det behov for støtte og veiledning ved skifte av bolig, arbeid, ved sykdom, ved problemer som berører økonomi, i forbindelse med sosial omsorg i nærmiljøet, kontakt med offentlige instanser m.m. Ingen andre instanser står pr. idag klare til å yte bistand.

Stortingsmelding nr. 67 er for mange ukjent land. HVPU sitter på tilbudene og kunnskapene om psykisk utviklingshemmede. Bare i få tilfeller har sosialkontorene ydet gode tilbud, men skifte av saksbehandler endrer ofte tilbudet i negativ retning. Gjennomtrekken er som kjent stor, og mange distriktskontorer er tildels stengt på grunn av personalmangel. Tilbud om støttekontakt og nabohjelp er utilstrekkelig. Klientene har tildels liten eller ingen kontakt med pårørende, hjelp og støtte fra naboer hører til sjeldenhetene».

Boligkonsulenten som problemløser

Boligkonsulenten har foruten oppgaver i forbindelse med utflytting, fått atskillig andre i fanget, fra å være «tolk» vis a vis offentlige instanser til å takle sexproblemer. Hele spekteret. En rekke problemområder går igjen i etableringsfasen: Innredning og kjøp av utstyr i boligen, kontakt med Lysverk og Televerk, boligbyggelag, forsikringsselskap, bank m.m.m. Den enkeltes økonomi må organiseres. Å få kontakter i nærmiljøet er et problem. Det er behov for veiledning om rengjøring, klesvask, kosthold og personlig hygiene. Mange får problemer på arbeidsplassen. Mange opplever mobbing. De fleste har få eller ingen venner osv.

Tilbud i den kommunale 1. linjetjene-

sten er bare tilrettelagt for normalbefolkningen, mener hun. Det eneste som funksjonerer tilfredsstillende er etableringstilskudd og telefonstøtte.

Skrøpelig ettervern

- Mulighet for selvstendig boform må finnes. Noen beboere har vokst med ansvar og oppgaver, men «normale» blir de ikke og behov for hjelp vil være der hele tiden.

Ettervernet for psykisk utviklingshemmede er for dårlig. Det er et tankekors hva som kan utvikles over tid, sier Anne Rasten. - Situasjonen er bekymringsfull med tanke på alkoholproblemer, fysiske og psykiske problemer, at stadig flere blir oppsøkt av «uønskede individer»: bostedsløse, kriminelle og rusmisbrukere.

Nederlag er det nok av. Beboerne vender seg til personalet i de vernede boligene de kommer fra. Eller til arbeidslederen på arbeidsplassen. Alle gjør en kjempejobb, men hvor lenge vil dette holde?

«Skjerstadprosjektet»

«Vi får ikke alt til å klaffe, men kanskje har vi hatt flaks, for mye har vi fått til...»

Den bittelille nordlandskommunen Skjerstad nær Bodø var tidlig ute med klare mål: «å gi psykisk utviklingshemmede i kommunen gode omsorgs- og behandlingstilbud i lokalmiljøet og medvirke til å forebygge institusjonsplassering samt tilbakeføre langtidsklienter som idag behandles på et høyt omsorgsnivå». Skjerstad har også vist vilje til å sette målene om i praksis. Alle som vil bo i hjemmemiljøet, får idag nødvendige tilbud der, ifølge prosjektleder og vernepleier, *Unni Nome Sivertsen*, som orienterte på SOR-konferanse i Bergen.

Planene forelå allerede i -85, i forkant av HVPU-reformen. Så ble de revidert i forhold til reformen og vedtatt i kommunestyret i februar -87.

Skjerstad er ingen velstandskommune. 1.250 mennesker bor spredt, nær 1.000 av dem er over 16 år, 450 er stønadsmottakere. Arbeidssituasjonen er vanskelig. Folk er knyttet til jordbruk, servicenæring og kommunale etater. Et sykehjem finnes, men ingen videregående skole. På sosialkontoret sitter sosialsjefen og hans sekretær. En vernepleier bor i kommunen, en hjelpepleier i vernepleie, forøvrig er det generell sykepleiemangel, ingen fysioterapeut eller ergoterapeut. I Skjerstad har de legevaktordning sammen med nabokommunen, men dårlige kommunikasjoner på grunn av raset ifjor.

En fin kommune å bo i, mener folk, med friluftsliv og barnehagedekning, rikt foreningsliv og oversiktlige forhold. Alle kjenner alle.

PSYKISK UTVIKLINGSHEMMEDE I EGEN BOLIG

Skjerstadprosjektet - vel planlagt og grundig forberedt

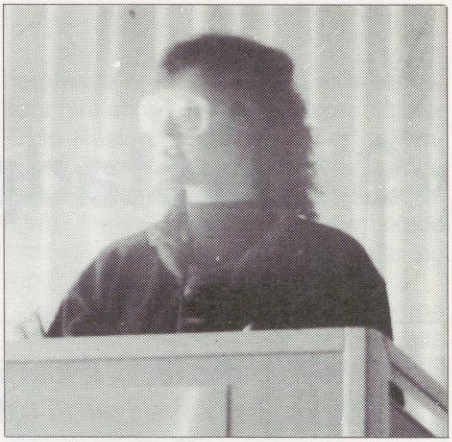
Skjerstadprosjektet handler om anstendige leve kår for sju personer med psyksisk utviklingshemming, relativt høyt fungerende uten fysiske problemer i alderen 23-61 år. Det handler om tilpasset bolig, arbeid og fritid. Skjerstadprosjektet betegnes som spennende, vel planlagt av fire elever i videregående skole, HVPU-fylkesteamet og PP-tjenesten, deretter grundig forberedt av prosjektledelsen i kommunen.

- Vi har ikke fått alt til å klaffe, men kanskje har vi hatt flaks, for mye har vi fått til, slår prosjektlederen fast. – Men ingen flytter ut før de har arbeid. Dette er et prinsipp.

Det ble gjort private avtaler på eksisterende arbeidsplasser, det ble avsatt midler til støttekontakter for alle og bygget boliger. Alle har skikkelige arbeidstilbud: vedkapping, arbeid i mekanisk bedrift, butikk, vaskeri og husflidsverksted med trykking av skinn, sistnevnte en nisje som kan utvikles. Lag og foreninger har fanget opp personene: to har tilbud i musikkskolen, to i idrettslaget, en deltar i lokal revy osv.

En ny bolig sto ferdig allerede i mars -88: fire enkeltleiligheter med fellesareal (investering pr. boenhet kr. 700.000,-). I tillegg er Forsvarets nedlagte boliger tilpasset og tatt i bruk. Alle beboerne har trygd + lønn, alle betaler husleie.

Seks av sju bor nå i egen bolig. Den 7. bor fremdeles hjemme fordi familien ønsker det. Ytterligere tre, som i mange år har bodd på Vensmoen sentralinstitusjon, blir trolig boende i vertskommunen. Selv mener Nome Sivertsen at hjemkommunen kan greie omsorgen også for dem. Det er snakk om fleksible boløsninger og personltetthet, mener hun.

Prosjektleder i Skjerstad kommune, Unni Nome Sivertsen.

Skjerstadprosjektet omfatter idag ni stillinger. Overføringsmidler dekker lønnsutgiftene; forøvrig er det kommunen som eier og driver tilbudene.

- Vi opplever utvikling hos alle, slår prosjektlederen fast, som er i ferd med å oppjustere personalet, som savner psykiatrisk ekspertise, men mener det største problemet i dette grisgrendte strøket i øyeblikket er transporten. For tiden brukes TT-tjenesten, men prosjektledelsen er på jakt etter andre løsninger.

Doktoravhandling:

Fagkunnskap i åpen omsorg

Omsorgspersoner må ha kompetanse. Profesjonelt miljøarbeid er en *forutsetning* for å hindre feilutvikling og sosiale avvik hos personer med psykisk utviklingshemming, mener psykologen *Willy-Tore Mørch*, som nylig tok doktorgraden i psykologi på grunnlag av en landsomfattende undersøkelse i HVPU-institusjoner.

Willy-Tore Mørch har arbeidet med psykisk utviklingshemmede siden 1970. Allerede som student var han veileder i deltidsstilling ved Emma Hjorth skole, etter eksamen i -78 i fast stilling samme sted. Nå er han psykolog ved V. Haugen bo- og behandlingssenter i Oslo, en HVPU-institusjon for særlig omsorgskrevende voksne klienter.

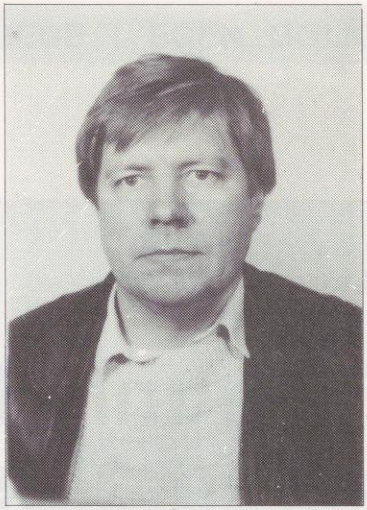
Mørch har vært i medienes søkelys før, bl.a. i Gro-saken. Atferdsanalyse er verktøyet, basert på atferdsanalytisk forskning. I februar ble han dr. psychol., forøvrig den første psykologen ved Universitetet i Oslo.

Doktorarbeidet bygger på et landsomfattende prosjekt, om sammenheng mellom forskjellige former for profesjonelt miljøarbeid og klientenes utvikling. 72 personer på alle nivåer og deres nærpersoner i 27 HVPU-institusjoner var med i prosjektet, som foregikk over en 14 måneders periode (vinteren -87/våren -88). Kort fortalt testet

Mørch klientenes funksjonsnivå og personalets kompetanse før, underveis og etter undersøkelsen, ialt fire ganger. Det ble nyttet såkalte BA-hjelpemidler (opplæringssystem som er vanlig i HVPU-institusjoner) og scoringsregler for å teste kvaliteten. Praktiske arbeidssituasjoner (imitasjon av bevegelser for svaktfungerende, lære å ta på skjorte, smøre brødskive, sette opp handleliste/lappe sykkel m.m. for høytfungerende osv.) ble videofilmet og ga verdifull informasjon i forbindelse med analysen.

Resultater? Alle klientene viste framgang. Hjelpemidlene var rimelig brukervennlige. Men den faglig mest interessante konklusjonen: personalkunnskap på et visst nivå er en forutsetning for å utvikle selvstendighet og forebygge tilbakefall.

- Et kurs er ikke nok, understreker Willy-Tore Mørch.

- Det viktigste nå blir å bygge opp en spesialisttjeneste som kan veilede fotfolket nå de får kompliserte oppgaver i fanget, sier psykologen Willy-Tore Mørch, som er kritisk til alminneliggjøringen av personer med psykisk utviklingshemming.

Selvstendiggjøring eller lært hjelpeløshet

- Å lære mennesker med psykisk utviklingshemming selvstendighet er ingen liten oppgave. Det er kompliserte prosedyrer og samhandlingsmåter som kreves for å utvikle språk og sosiale ferdigheter.

Gir vi personalet et kurs i miljøarbeid med bruk av hjelpemidler, så lærer de ikke nødvendig teknikk og metode. De må ha intens veiledning og oppfølging over tid, slår han fast. - I prosjektarbeidet hadde vi framgang helt i begynnelsen, deretter stillstand. Med mer praktisk erfaring og veiledning gikk det bedre. Det klientene lærte i den første perioden, var *lært hjelpeløshet*. Personalet kunne for lite og gjorde klientene avhengige av seg.

Profesjonelt miljøarbeid forutsetter minst to ting: generell kunnskap om hvordan mennesker utvikler seg + grundig kunnskap om hva som skiller mennesker med psykisk utviklingshemming fra en normalutvikling. I tillegg oppdager man fort nødvendigheten av kompetanse i medisin, sosialmedisin, jus og teknologi.

- Hvem er kompetente?

- Ingen utdanning idag gir alt som kreves. Den yrkesgruppen som kommer nærmest er vernepleierne. Tre-årig helsefaglig linje har elementer, det samme har sosionom-, barnevernspedagog- og lærerutdanningen. Men profesjonelt miljøarbeid utvikler seg dramatisk fort. Ingen blir utdannet en gang for alle. Oppjustering og videreutvikling må bakes inn i alt framtidig omsorgsarbeid.

Ta vare på kompetansen!

- Mitt budskap i forbindelse med HVPU-reformen: ta vare på kompetansen!

Psykologen er kritisk til «alminneliggjøringen» som NFPU har vært en pådriver for. Fagfeltet er vanskeligere enn som så. Han vil ha høyest mulig kompetanse nærmest mulig brukeren. En opprusting av fotfolket, en solid 2. linjetjeneste med folk i klinisk praksis, et sterkt faglig miljø i tillegg til statlig/fylkeskommunal forskningsenhet som driver utviklingsarbeid (dette er ikke tatt med i HVPU-reformen). Det viktigste nå vil være å bygge opp en spesialisttjeneste som har til oppgave å utvikle «barfotveiledertjeneste», dyktiggjøre nærpersonene til det de har behov for og være tilgjengelige når de får kompliserte oppgaver i fanget.

Mørch vil også ha en kontinuerlig og faglig foreldreveiledertjeneste, som skal gi dem opplæring i å bli miljøterapeuter for egne barn. Det er på høy tid, det har foreldre aldri hatt.

- Når du fram med budskapet hos helse- og sosialmyndighetene?

- Bare delvis. I Helsedirektoratet er det åpenbart genuin interesse for å utvikle kompetanse. I Sosialdepartementet går det atskillig tyngre. Jeg er imidlertid bedt om å skrive et notat om dette i forbindelse med den nye Stortingsmeldingen. Vi er på glid, men å kalle det et gjennomslag ville være en overdrivelse.

Individuell overføring

- Du er til daglig omgitt av personer med svære problemer. Bør HVPU-reformen utsettes til omsorgspersonene har fått mer kunnskap?

- Det bør den ikke. Å legge ansvaret på ett forvaltningsnivå er både funksjonelt og fornuftig. Men jeg håper vi kan gjøre to ting i forbindelse med den nye Stortingsmeldingen (som i skrivende stund ennå ikke er kommet): istedenfor å si at alle med psykisk utviklingshemming skal overføres til kommunale omsorg *en bloc* fra 1.1.1991, bør Stortinget åpne for en individuell overføring med start 1.1.1991 med en ytre grense til 1.1.1996. Dermed kan vi overføre ansvaret for person etter person avhengig av når tilbudet som kommunene skal opprette, blir ferdige.

- Hvor lenge vil V. Haugen bestå?

- I overskuelig framtid. Noen svaktfungerende vil trolig flytte og nyttiggjøre seg de endringer som reformen lover, mens andre, svaktfungerende med multihandikap og alvorlige sosiale avvik, er utenkelige i en ordinær 1. linjetjeneste. Ifølge planen blir 20 personer boende (idag 48).

Selv ønsker vi en utadrettet veiledertjeneste ved V. Haugen i framtiden. En rasjonell utnytting av ressursene, mener vi. Dette er ikke myndighetenes planer, som vil nøye seg med habiliteringsteam knyttet til sykehusene (Ullevål og Aker). Vi får håpe de besinner seg. Debatten er i gang, og siste ord er kanskje ikke sagt.

Publikasjon av doktorarbeid

Om doktorarbeidet (som er på engelsk) kommer i bokform er foreløpig usikkert. I første omgang blir stoffet oppdelt i en rekke artikler for internasjonal fagpresse, bl.a. har et amerikanske tidsskrift sikret seg utgivelsesrettigheter. Selv holder Willy-Tore Mørch en rekke gjesteforelesninger ved amerikanske universiteter i sommer med data fra doktoravhandlingen, bl.a. om hjelpeavhengighet når personalet ikke har nødvendig kunnskap om psykisk utviklingshemming.

- Vi er kommet langt i forhold til HVPU-reformen

I Stanga gruppebolig i Bærum er de kommet langt i forhold til HVPU-reformen, som trer i kraft ved årsskiftet. Optimal integrering, forsvarlig omsorg i tilpasset bolig og meningsfylt fritid er mulig også for psykisk utviklingshemmede som trenger hjelp til det meste.

«Tilnærmet normalt liv»

Et tilnærmet normalt liv for de aller svakeste forutsetter en liten bolig, tilrettelagt arbeid og fritid, blir det understreket av personalet i Stanga gruppebolig, der fem beboere og et personale på 18 (hel- og deltidsansatte) holder hus: tre vernepleiere, en barnevernspedagog, to hjelpepleiere og resten med ulik yrkesbakgrunn. Det vil alltid være behov for heldøgnsvakt i boligen.

Bokollektivet for fem svake har vært i drift siden 1987. Tre har institusjonsbakgrunn, to bodde tidligere hjemme. Nå lever de et nytt liv i en fredelig beliggende enebolig på nærmere 200 kvm i en blindvei, alle med egne rom, forøvrig er det to hyggelige oppholdsrom, stort og trivelig kjøkken m.m.

Samtlige beboere har arbeid/sysselsetting i formiddagstimene: To ved Asker arbeidssenter, tre ved Haugtun

daghjem og skole. Boligen har egen bil som frakter to til Asker, de øvrige har drosjetransport.

Alle er svært passive, og en strukturert dagsplan for den enkelte er nødvendig, blir det presisert. Dagen starter med stor personalinnsats i forbindelse med morgentoalettet og fellesfrokosten. Etter arbeidstid må alle bidra med sitt i fellesskapet. En meningsfylt fritid innebærer også plikter: stell av hus og mat sammen med personalet, vasking av poteter, dekke bordet, vaske kjøkkengulv, bære ut søppel, være med på innkjøp, stelle soverommene osv. I motsetning til kollektivtransport som er det vanlige for institusjonsbeboere, drar personalet på Stanga ut med en og en: med buss, tog eller trikk til ungdomsklubbene for funksjonshemmede i Asker og Sandvika, på kino, konserter o.a. Beboerne benytter svømmehallen på

– Å organisere en normalisert tilværelse for de svakeste er først og fremst å bruke det vanlige hjelpeapparatet, mener styrer i Stanga gruppebolig, Helene Dynna.

Emma Hjorths Hjem, men aldri kulturtilbudene. Dette er bevisst politikk.
Den kommunale omsorgen koster 400–450.000 kroner pr. beboer pr. år, ifølge styrer *Helene Dynna* og daglig leder *Randi Iversen*.

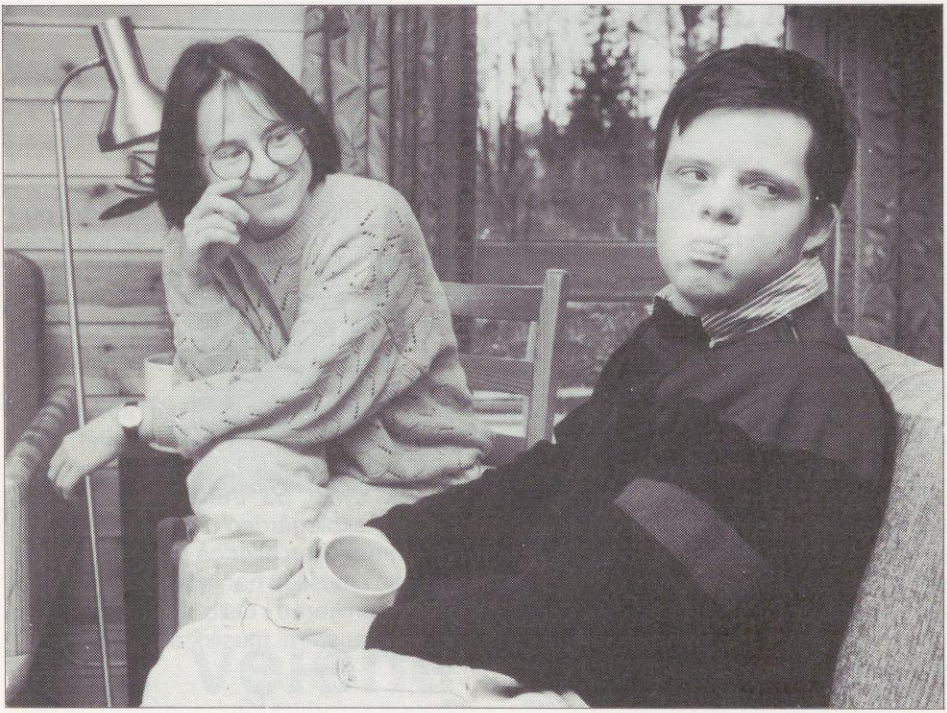
Det vanlige hjelpeapparat

– Er noen for svake for «normalisert» omsorg?

- Jeg mener nei. Men noen har store atferdsproblemer og trenger mer skjermede omgivelser, mener Dynna. Å organisere en normalisert tilværelse for de svakeste er først og fremst å bruke det vanlige hjelpeapparatet. Særomsorgen fokuserer for mye på problemene istedenfor å se mulighetene, ifølge Helene Dynna og Randi Iversen, som vil bruke sin HVPU-kompetanse, tenke «normalt» og ikke trekke for mye med av de «uheldige» institusjonstradisjonene. Dynna ser det som en styrke å ha drevet integrert omsorg for høytfungerende i mange år i HVPU-bolig i distriktet, som nå tjener som modell for Stanga. Om Terje, Christian, Fritjof, Steinar og Nils har store pleiebehov, om fire er språkløse, en har balanseforstyrrelser og en epilepsi, så er de stort sett like friske som folk flest.

Medisinske tjenester kjøper de på legesentret i nabolaget og spesialisttjenester der de er å finne (alt fra toalettrening til musikkterapi).

- De store forventninger om å kunne «løpe til naboen», tror vi ikke på. Naboene har akseptert oss. Vi er fysisk integrert. Og vi er kommet langt i forhold til HVPU-reformen, slår Helene Dynna og Randi Iversen fast.

Christian har fått et bedre liv, ifølge nærpersonene. *(foto Anita Østreng)*

Christian i bokollektiv

Christian hører til de svake i HVPU. Nå har han fått et rikere liv i Stanga gruppebolig sammen med jevnaldrende nær foreldrehjemmet i Bærum.

Christian (21) har fått et bedre liv, ifølge nærpersonene. Selv er han språkløs og svaktfungerende, trenger hjelp og tilsyn med det meste. Han hadde sin skolegang og arbeidsopplæring på HVPU-institusjonen Haugtun daghjem og skole. Her er han forøvrig nå som arbeidstaker: han pakker lys og dusjhetter bl.a.

Christian bodde hjemme til han var 19. Nå har han fått et ungdomsliv sammen med Terje, Fritjof, Steinar og Nils. Kroppsspråket forteller at han sakte, men sikkert er falt til ro i nye omgivelser. Han reagerer nå uten å være redd, føler seg trygg på samboerne, setter seg ved siden av dem og tar selv forsiktige initiativ. Christian har lært mye, forsikrer personalet. Smått blir stort i Stanga gruppebolig. Alle ble lykkelige den dagen han lærte å stryke kjøkkenhåndklær! Det var en milepel da han selv begynte å bære brukte kaffekopper ut på kjøkkenet!

Om ettermiddagen, når innkjøp og husarbeid er over i bokollektivet, trekkes han med på tur. Morsommere er det å sykle på trehjulssykkel i den tomme skolegården i nabolaget, bade i svømmehallen eller gå på ski. Christian er glad i musikk; han lytter stille til Oslofilharmonikerne i Oslo Konserthus, han ler og danser til musikk som svinger!

Når veiene skilles...

«Det er tungt å skilles fra en man er glad i. Før svaktfungerende flytter ut i egen bolig, må vi kreve et vel gjennomtenkt tilbud som holder mål både faglig og etisk».

- Om jeg kanskje var bedre forberedt enn folk flest, så opplevde jeg det veldig tungt å skilles fra Christian, sier *Barbro Sætersdal*, som foruten å være mor også er dosent ved Statens Spesiallærerhøgskole i Bærum og forfatter av en rekke bøker. Mange vil kjenne diktsamlingen «Foreldrepoesi» (Cappelen, -79) som forteller hvordan det oppleves å få og leve sammen med et barn med psykisk utviklingshemming. I -85 kom boken «Når veiene skilles» (Universi-

tetsforlaget), som bygger på samtaler med foreldre som har plassert sine utviklingshemmede barn på institusjon eller i vernet bolig.

Det er ingen grunn til å idyllisere situasjonen med svaktfungerende i familien. Å dele livet med et funksjonshemmet barn preger familielivet på godt og vondt. Alle får så mye, men fremtiden uroer. Redselen for sammenbrudd, tanken «jeg tør ikke dø» ble forsterket gjennom min forskning, sier Barbro Sætersdal.

- Christian bodde hjemme til han var 19. Utflyttingen var vel forberedt. Vi hadde en gradvis tilvenning i over ett år med regelmessige besøk på Stanga hver uke; vi møblerte rommet hans, han gjorde seg kjent og falt omsider til ro. Verre var det med oss; Christian er så svak og sårbar og helt avhengig av andre mennesker. Det er spesielt med psykisk utviklingshemmede, vi opplever ikke løsrivningsprosessen i puberteten som hos andre barn, hele vårt liv hadde vært innrettet på å strukturere familielivet med ham. Plutselig satt vi der med en masse tid og savnet ham sårt.

Hun roser personalet på Stanga som fint og omtenksomt ringte hver kveld for å fortelle hvordan dagen hadde vært, som er gjestfrie og får foreldrene til å føle seg velkomne, som har overskudd nok til individuelle opplegg for beboerne.

To hjem

- Christian har fått et rikere liv. Med to hjem. Han trives der han nå bor, men nyter å komme hjem. Han finner sengen sin. Han blir barnsligere.

Selv føler vi oss aldri så lykkelige som når han kommer på besøk. Når vi legger ut på vår evinnelige, håpløse en-kilometers søndagstur i Lommedalen. Om vi foreldre er aktive og urolige typer, har Christian sitt eget tempo. Han rusler noen meter, stanser opp i fem minutter, tar noen skritt igjen. Etter et par timer setter vi oss ned med kakao og niste som så ofte før. Det blir som å få igjen vår tapte småbarnstid...

- Hva må til for å våge å sende svaktfungerende fra seg?

- Det henger nøye sammen med tilbudet de får. Et meningsfylt liv for svake krever opplegg og omtanke, skolering, utstyr, bemanning. Vi må kreve et vel gjennomtenkt system både faglig og etisk. Vi må kreve mange aktiviteter i boligen, jevnaldrende samboere, åpne forhold og et personale som prioriterer det som er viktig for å skape et levende hjem.

Et godt liv for svake forutsetter god økonomi. Dagtilbud, botilbud og meningsfylt fritid er like nødvendige. Jeg er urolig for innstrammingene, sier Barbro Sætersdal. - Psykisk utviklingshemmede er ikke «interessante» for politikerne. Her stoler jeg heller ikke på rike Bærum!

KULTUR
FESTIVALEN

Verdens første kulturfestival

Nå er den sparket igang, Kulturfestivalen for psykisk utviklingshemmede. Verdens første og største, som de sier, ildsjelene bak tiltaket i Bærum, som satser på nordisk deltaking i et to-ukers arrangement i mai neste år.

Ideen med Kulturfestivalen er å gi personer med psykisk utviklingshemming en internasjonal scene, der de kan uttrykke sine evner gjennom teater, musikk, film, sang, litteratur m.m. Talentene finnes, og Kulturfestivalen skal lokke fram de mulighetene som bor i den enkelte, inspirere og stimulere, ifølge initiativtakerne, som er å finne i miljøet rundt Emma Hjorths Hjem og Høvikodden Kunstsenter. Prosjektleder er *Svein Andersen*, som har fått med seg kapasiteter som *Kai Zahl* fra Dissimilis, *Milhoud Guiderk* (kunstnerisk leder), *Bjørn Krogsrud* (administrasjonssjef ved Emma Hjorths Hjem), dessuten billedkunstner *Bjørn Helge Hansen* og direktør ved Høvikodden Kunstsenter, *Per Hovdenakk*. Festivalstyrets formann er HVPU-direktør i

Akershus, *Egil Egeland*.

Det blir en kvalitetsfestival vi har i vente på passende scener i Oslo og Bærum i tidsrommet 4.-19. mai 1991, i første rekke med deltakere fra alle nordiske land, dessuten internasjonale bidragsytere, bl.a. det spanske 12-mannsbandet fra Lanzarote, som Dissimilis besøkte i fjor, en dansegruppe som har flamenco på programmet og trolig også den verdenskjente pianisten Lesley Lempke fra USA.

Kulturfestivalen vil synliggjøre psykisk utviklingshemmede i kulturbildet, blir det påpekt, og festivalstyret ser gjerne at nye grupper dras i gang. Ikke minst Dissimilis-suksessen gir grunn til optimisme. På Kulturfestivalen vil forøvrig en helt ny Dissimilis-revy se dagens lys med premiere på Chateau Neuf lørdag 11. mai 1991.

I mellomtiden arbeider styret med forberedelsene. Festivalen er løselig anslått å koste fire millioner kroner, og arrangørene regner med offentlig støtte, sponsorer fra næringslivet og gaver fra private. Bl.a. har alle husstandene i Bærum fått et kort med oppfordring til å gi en hundrelapp eller to til Kulturfestivalen 91. (Adresse Emma Hjorths Hjem, postboks 903, 1301 Sandvika. Bankgirokonto nr. 0824.08.44444).

Curling og landhockey

Også curling og landhockey egner seg godt som idrett for personer med psykisk utviklingshemming.

Landhockey er forøvrig introdusert som ny gren innenfor Special Olympics.

Temaet var oppe på UIs (tidl. STUI) 15. HVPU-konferanse om fysisk aktivitet i Haugesund siste høst.

Innendørs curling

Curling, som kan sies å være beslektet med boccia, er velegnet både for personer med psykisk utviklingshemming o.a. funksjonshemminger. Spillet er enkelt å forstå, aktiviserende og meningsfylt for mange, ifølge idrettskonsulent Edel Hoelstad Tangen ved HVPU-institusjonen Holo i Hedmark, som ønsker egne/integrerte grupper, seriespill og landsomfattende curlingstevner. Spillet har standardisert reglement (NHIF), som er lett å tilrettelegge for svakere grupper (forkortet spillelengde, lettere stener osv.).

Innendørscurling kan bestilles gjennom NHIFs curlingutvalg. Spillet inklusive frakt koster ca. kr. 8.000,-.

Landhockey

Canadieren Darrel Stewart har introdusert landhockey på Special Olympics-konferanse i Brüssel, spesielt tilpasset spillere med psykisk utviklingshemming. Også her i landet har programmet vakt interesse, ifølge idrettskonsulent Hans Graff, som har presentert spillet i Idrettslaget BUL.

Innmelding i SOR

Nytt medlem i Samordningsrådet er Senter for Mental Retardasjon, Barneklinikken, Rikshospitalet i Oslo, som foruten å være et diagnosesenter for barn med psykisk utviklingshemming o.a. funksjonshemminger, også driver undervisning og forskning.

Oppnevning av medlemmer til KIU

Hovedansvarlige for Kurs- og Informasjonsutvalget (KIU) i kommende toårsperiode er Inger Turid Tonstad og Tormod Mjaaseth. Som programutviklere slutter Sjur Børve og Jarand Inge Sødal seg til Utvalget, melder SOR's styre.

Tormod Mjaaseth er koordinator for KIU's virksomhet.

Gave til forskning

Også i år har syklubben i Bergen, «Spred Solskinn», bevilget kr. 5.000,- til SOR's forskningsarbeid. Syklubben har i årenes løp samlet betydelige beløp til dette formålet.

Forsknings- og utviklingskonferanse

Nordisk Forbund Psykisk Utviklingshemming, NFPU, arrangerer Forsknings- og utviklingskonferanse i Bergen Airport Hotel 31.8.–2.9.1990. Konferansen er en oppfølging av et nordisk forskersymposium på Åland i 1989, og følgende temaer blir presentert:

Kommunalisering/desentralisering
Institusjonsavvikling
Livsvilkår - livskvalitet
Arbeid - sysselsetting
Hjelpemidler - kommunikasjon.

Konferansen er beregnet på forskere, fagpersonell/bistandsytere, brukere/pårørende og politikere.

Ikke minst inviteres forskere til å melde sine bidrag til konferansen (beskrivelse sendes Tormod Mjaaseth, Hamreheia 17, 4631 Kristiansand snarest og senest 31.6.). Deltakere til konferansen bes sende påmelding til Berg-Hansens Reisebureau, postboks 2214, Posebyen, 4602 Kristiansand S. Tlf. 042/20 555, telefax 042/20 887 snarest.

Plasser reserveres i den rekkefølge påmeldingen blir mottatt (begrenset antall).

ILSMH:

10. verdenskongress i Paris i august

Under mottoet «Turning Rights into Realities» arrangeres verdenskongress i Palais des Congres 5.-10. august 1990. Dette blir 10. verdenskongress i regi av International Handicap (ILSMH). Kongressen vil fokusere på hvordan personer med psykisk utviklingshemming med lov og rettigheter kan delta i hverdagen: i samfunn- og familieliv, i utdanning, arbeid, fritid m.m.

Kongressprogrammet byr på fire parallelle temaer hver dag omfattende bl.a.: Forberedelse til alderdommen, Genetikk, Lobbyvirksomhet, Utfordringer i forbindelse med atferdsavvik, En skole for alle, Informasjon som middel til å nå mål, Ny teknologi m.m.m.

SOR vil være representert på Verdenskongressen. Berg-Hansen Reisebureau, Kristiansand kan arrangere reisen på billigste måte, evt. chartertur ved min. 50 deltakere. Spørsmål om reisen rettes til Berg-Hansen Reisebureau, tlf. 042/20 555, telefax 042/ 20 887, spørsmål om konferansen/ program til SOR's sekretær, Tormod Mjaaseth, tlf. 042/24 265.

Fordeling av HVPU-midlene

Med kommunalt ansvar for tiltak og tjenester til mennesker med psykisk utviklingshemming (1991), har kommunene nå fått en foreløpig oversikt over midler de har til rådighet.

Om nedbygging av institusjonsomsorgen vil skje i noen år etter 1991, innebærer HVPU-reformen kommunalt ansvar for tiltak og tjenester til mennesker med psykisk utviklingshemming. Midler fra HVPU skal overføres til kommunene, som nå er i gang med å planlegge tiltak og sette opp budsjettet for 1991.

HVPU-rammen blir fordelt slik (i 1990 kroner):

1. Alle kommuner får overført et likt beløp, for døgnbrukere kr. 420.000,- og dagbrukere kr. 125.000,-. I tillegg vil 100 mill. kroner bli overført til de kommuner som mottok midler til samarbeids- og avlastningstiltak i 1987. Disse midlene vil kommunene få hvert år framover.
2. Det avsettes 175 mill. kroner av rammen som fordeles til små kommuner som totalt sett kommer dårligst ut. I beløpet er også inkludert midler til å møte Oslo kommunes spesielle situasjon. Beløpet vil bl.a. avhenge av hvor mange Oslo-tilhørige personer som vil få ny bostedskommune. Det utarbeides egne kriterier for tildelingen. Midlene vil bli administrert av fylkesmannen.
3. Det avsettes inntil 170 mill. kroner av rammen til å dekke fylkeskommunale utgifter til spesialisttjenestene. Det tas utgangspunkt i spesialisttjenestene i 1987.
4. I 1991 vil midlene bli fordelt uavkortet pr. bruker. Deretter vil de gå inn i inntektssystemets overgangsordning på vanlig måte.

Ytterligere overføringer til kommunene for å styrke tilbudet til hjemmeboende, vil Stortinget behandle i forbindelse med kommuneøkonomiproposisjonen og budsjettet for 1991, ifølge pressemelding fra Sosialdepartementet.

Sulitjelma Hotell
8030 SULITJELMA
Tlf.: 081-40 401

Kjøpesenteret Langsethjorde
Fredr. Colletsvei 1
2600 LILLEHAMMER

Tromsø Samvirkelag
P.b. 902, 9001 TROMSØ

A/S Stangeskorene
1833 LIERFOSS

Brumunddal Apotek
2380 BRUMUNDDAL

Rørhandelen A/S
Stakkevoldvn. 27, 9000 TROMSØ

Trysil Tre
2420 TRYSIL
Tlf.: 064-50 300

Ullensaker Apotek
2050 JESSHEIM

Anders Utkilens Rederi A/S
5010 Bergen

Ousdal INKASSO A.S
Medlem av Norske Inkassobyråers Forening - N.I.F.
Jærvn. 34, P.b. 705 Krossen
4301 SANDNES, tlf. 04/66 70 32

REKLAMEBYRÅET
FORENEDE FREDRIKSTAD AS
NYGAARDSGT. 3, 1600 FREDRIKSTAD
TELEFON (09) 31 00 66

Borregaard A/S Orkla
P.b. 308, 1324 LYSAKER

Car Park
P.b. 9236 Vaterland, 0134 OSLO 1

Heiane Kro og Gatekjøkken
Postboks 1275, 5401 STORD

overhalla INDUSTRIER A-S
7864 Skogmo – tlf. 077/82 705

AVEN AS
3080 Holmestrand. Tlf. (033) 51 914.

Christiania Spikerverk A/S
P.b. 4224 Torshov, 0401 OSLO 4

LYNGEN PLASTFABRIKK A/S
Oljetanker
P.b. 34
9061 Lyngseidet
Tlf. 089/10 506

Baronen & Baronessen
Rådhusgt. 2, 3100 TØNSBERG
Tlf.: 033-15 837

E.B. Hansen Management A/S
Grev Wedels pl. 4, 0151 OSLO 1

Stein Magnussens Bakeri
8491 MELBU
Tlf.: 088-57 046

Gefro Oilfield Services
Postboks 4056 Tasta
4004 STAVANGER

BEISFJORD
SEMENTVAREFABRIKK A·S
(082) 54102 - Fjordveien 203. 8522 Beisfjord

Steinar Bjørtomt
2334 ROMEDAL
Tlf.: 065-83 604

Sigurd Grønnern A/s
P.b. 36 – 1751 HALDEN

NORGES BONDELAG
OSLO

Nortmi fabrikker
6622 Ålvundfjord Tlf.: (073) 98 104
SAFTPRODUSENT

Førdehuset
Postboks 144, 6801 FØRDE
Tlf. 057 - 22 900

Ole Kristian Pedersen
Postboks 18, 8613 SELFORS

Austre Boku Handelslag
4290 FØRESVIK
Tlf.: 04-72 83 80

Arild Ørnen Varetransport
Veelstoppen 2
1630 GAMLE FREDRIKSTAD

Eina Almenning
Skur og høvellast
2843 EINA

Gunther's Eftf.
Postboks 518, 1501 MOSS
Tlf.: 09-25 20 49

Team Regnskap A/S
Fakkelsenteret, 2050 JESSHEIM
Tlf.: 06-97 02 20

Lofoten Industri a.s
– en arbeidsmarkedsberift
8301 Svolvær, tlf. 088/70 466

Johnson og Johnson AB
Bleikerveien 17, 1370 ASKER

A/S Fjellhammer Brug
P.b. 55, 1472 FJELLHAMMER

Sotra Manufaktur
5370 FJELL

Veterinærene
A. og H. Aaby
2630 RINGEBU – tlf. 065/67 581

BERGEN LYSVERKER
- arbeid med spenning!

Byåsen Bistro
Fjellseterveien 1, 7020 TRONDHEIM
Tlf.: 07-56 06 73

Normi
6622 ÅLVUNDFJORD

Kristiansand Kommune
Helse- og sosialavdelingen
4600 KRISTIANSAND

John A. Ødegaard Rev.firma A/s
6501 Kristiansund

Lofoten Fellesbakeri
8300 SVOLVÆR

Egil Lien Maskindrift
Gressvn. 6, 1890 RAKKESTAD

Troms regnskap
Postboks 272, 9001 TROMSØ

Stansespesialisten A/S
Industrivn. 10, 1470 LØRENSKOG

Technitron a.s
Vestvollvn. 10 – 2020 Skedsmokorset

Møre Blomster A/S
Birkedalsvn. 43, 6400 MOLDE
Tlf. 072-56 781

Tupperware
P.b. 211, 1801 ASKIM
Tlf.: 09-88 02 66

MEIERIET NORD
HARSTAD

Teknologibedriftenes Landsforening
Oscarsgt. 20, 0352 OSLO 3

EB-Installasjon
P.b. 70, 2301 HAMAR

Nye Form
Postb. 73, 2501 TYNSET

ABAS A/S
ASFALT - BYGG - ANLEGGSSERVICE
Postb. 563 – 3002 DRAMMEN

LIV'S LILLE KLIPPOTEK
DAME OG HERREFRISØR
LIV HESSEBERG
Bardu – tlf. 089/81 323

Motestugu
2640 VINSTRA
Tlf.: 062-90 849

Rådhusrestauranten
Postboks 75, 2831 RAUFOSS

Farstad Mek. Verkstad
6580 Vestmøla
Tlf. 073 - 43 241

Vega Grus og Ferdigbetong 8980 VEGA	**Folldal Verk A/S** 2661 HJERKINN
Interiør Romerike Kinnarps Strømsvn. 80 2010 Strømmen Telefon (06) 81 16 00 KONTORMØBLER REKVISITA - ALT TIL KONTORET	**Forsgrens Boktrykkeri A/S** Postboks 107, 8001 BODØ
Firda Billag P.b. 204, 6801 FØRDE	H.r. adv. **Evald Rygh** Kongensgt. 6, 0153 OSLO 1 Tlf.: 02-41 71 13
Lars Grønvold A/S 2601 Lillehammer Tlf.: 06-25 52 00	**Gjestestua** 8280 KJØPSVIK Tlf.: 081-74 230
Sverre Romstad Trelastforretning 8280 KJØPSVIK	CIBA–GEIGY **CIBA-GEIGY A/S** P.b. 6077 – Etterstad 0601 Oslo 6
ANDERS WILHELMSEN & CO. SHIPOWNERS & OPERATORS P.b. 452 0104 OSLO 1	**Steinsvik Materiallager Melbu** 8490 MELBU Tlf.: 088-57 211
Astrup & Søn A/S H. Mathisensv. 34, 0978 OSLO 9	**Hobbyhuset** 1850 MYSEN Tlf.: 09-89 13 79
Malmøy Slipp A/S Sundvn. 1, 0198 OSLO 1	**Rana Gjestgiveri** Hans Wølnergt. 10, 8600 MO I RANA Tlf.: 087-52 211
Rana Bilverksted P.b. 103, 8610 GRUBHEI Tlf.: 087-30 733	**Odd Riiser A/S** Vibo 1825 TOMTER
Nordskar & Thorkildsen Fritzersgt. 12, 0264 OSLO 2	**Grotnes Verksted** P.b. 120, 8601 MO I RANA

Halden Varetaxi
Brattåsvn. 40, 1790 TISTEDAL
Tlf.: 030-80 977

Metall Foredling
P.b. 6063, 0601 OSLO 6

Produktmerking A/S
Fekjan 76, 1360 NESBRU

Cubus Elvebakken
Postboks 2025, 9501 ALTA

Tannlege Per L. Bådshaug
2686 LOM
Tlf.: 062-11 418

Aut. el. installatør
SPELUND
ELEKTRO-SERVICE
Dalbakkveien 17 c, 0682 Oslo 6
Tlf. 26 71 66 – Mobil 094/34 609

Frank Henriksen A/S
Postboks 34, 1713 GRÅLUM

Sand Trevarefabrikk
3160 STOKKE
Tlf.: 033-36 401

Sørreisa Autosenter
9310 SØRREISA
Tlf.: 089-61 064

IBM

A/S Forlagshuset
Kristian Augustsgt. 19 – 0164 Oslo 1

Noralf Andersen
Stortorget 3, 9000 TROMSØ

Bjørn Flatens Frysetransport
Postboks 5051, 9020 TROMSDALEN

Trelastlager A/S
1620 GRESSVIK

Noremco Construction A/S
Kongensgt. 6, 0153 OSLO 1

Glassmester
Erling Eriksen A/S
Storgt. 107, 9000 TROMSØ

Leikanger Auto A/S
5842 LEIKANGER
Tlf.: 056-53 762

STAR AUTO A/S
Ing. Rybergsgt. 108
3027 Drammen
Tlf.: (03) 82 26 80
TOYOTA

Nortel Maskin A/S
Postboks 114, 1473 SKÅRER

Roger Fiskerstrand Export A/S
Postboks 601, 6001 ÅLESUND

Trudvang Autosenter
3670 NOTODDEN
Tlf.: 036-10 471

Harald Asmyhr A/S
Hvambsvn. 10, 2013 SKJETTEN

Kjell Frøysok
Rørleggerbedrift
Bærumsvn. 221, 1340 BEKKESTUA

Vesterveien Autosenter
Vestervn. 25, 4613 KRISTIANSAND
Tlf.: 042-24 425

Fagerlund Handel
2880 NORD TORPA
Tlf.: 061-19 551

Scandia Kjemiske A/S
Postboks 42, 0614 OSLO 6

Enebakk Glass
SVEIN THORSEN Glassm.
Fjellvn. 30A, 1914 Ytre Enebakk
Tlf. 92 46 13

Åle Seierstad Industrier
Postboks 626, 1601 FREDRIKSTAD
Tlf.: 09-39 77 11

Kongsvinger Kommune
Helse og Sosialetaten
2200 KONGSVINGER

Larsen & Lütken Engros
Sandakervn. 76, 0483 OSLO 4

Bokreditt Kjøpekort A/S
Postboks 2950, 0608 OSLO 6

BRØDR. VARPE
Skarphagen 48 – 3100 Tønsberg

Ditek A/S
Solheimsvn. 62, 1473 SKÅRER

A/B/C bank

TOTAL MARINE NORSK A/S
Haakon VII's gt. 1
P.b. 1361, Vika 0161 Oslo 1
Tlf. 02/41 34 15 – Telex 17438

Skipsregnskap A/S
6090 FOSNAVÅG

Brødrene Hjorteseth
Årvollveien 32 B, 0590 OSLO 5

Sigurd Holter A/S
Ryenstuen 5– 0679 OSLO 6

Nore Sparebank
Postboks 115, 3630 RØDBERG

Gunnarsen Sveiseverksted
3143 KJØPMANNSKJÆR
Tlf.: 033-86 488

PROMEC A/S P.b. 1009, 1501 MOSS	**Råde Graveservice A/S** Løkenholtet, 1580 RYGGE Tlf.: 09-28 00 17
EGRON A.S LAGRING · TRANSPORT Øravn. 25 – 1601 Fredrikstad	**Lakkeringsindustri A/S** 2100 SKARNES Tlf.: 066-62 165
Reklamekonsulent **Håvard Melbye** 2858 KAPP	**Chock** LEATHER WEAR
Råd & Regnskap Nordmøre A/S 6523 FREI Tlf.: 073-28 111	**Volda Bil A/S** P.b. 237, 6101 VOLDA Tlf.: 070-77 329
Vingelen Forbruksforening 2542 VINGELEN Tlf.: 064-94 593	**Holtans Lastebilforretning A/S** Stansevn. 12, 0975 OSLO 9 Tlf.: 02-25 06 65
a|s Helseservice Tlf. 088-52 633 · Boks 424 · 8451 Stokmarknes	**A. Baug** **Bilruter og Turkjøring** 8186 TJONGSFJORDEN Tlf.: 086-98 406
Kirkenes Trelast Postboks 107, 9901 KIRKENES	**A/S Miljøbygg** Postboks 4, 2834 HUNNDALEN
Repro Studio A/S Platousgt. 9, 0190 OSLO 1	**Rune Pedersen** Furumoen, 1827 HOBØL
Kopi-Kontoret A/S P.b. 1035, 9001 TROMSØ	145 år 1845 - 1990 **Ringerikes Blad** P.b. 68 – 3501 Hønefoss
Løberg Mølle & Kornsilo A/S 3280 TJODALYNG	**Tannlegene Th. og T. Berger** Stasjonsgt. 15, 1820 SPYDEBERG

J. Myrens Jernindustri
5160 EIKANGERVÅG
Tlf.: 05-35 31 43

Alfred Benzon A/S
Postboks 31, 1473 SKÅRER

Gilde
- det kjennes på smaken

FLorø Apotek
Markegt. 11, 6900 FLORØ

Førde Ullvarefabrikk A/S
Steinavegen, 6800 FØRDE

Norske Skog

Alta Skipsekspedisjon
Postboks 124, 9501 ALTA

Eidesvik & Co.
5443 BØMLO
Tlf.: 054-24 102

Oskar Rydningsen
8480 ANDENES

BRÅSTAD MØLLE A/S
2847 Kolbu

Skiptvedt Garasjen
1816 SKIPTVEDT
Tlf.: 09-80 91 94

Ingeniør Andreas Quale
Postboks 295, 8601 MO I RANA

Selfors Bakeri og Konditori A/S
8613 SELFORS
Tlf.: 087-51 336

3 H. Print A/S
P.b. 1101, 1760 BERG

Nodest
Tlf. 03-84 13 00
Postb. 503
3412 Lierstranda

Advokatfirmaet
Greve, Greve, Greve & Lorentzen
MNA
Torgalmenning 5, P.b. 349, 5001 BERGEN
Tlf. 05/31 13 50 – Fax: 05/31 74 75

Sentrum Auto A/S
Stigervn. 3, 8600 MO I RANA

Viking Elektro A/S
Kaspar Storms vei 17, 0664 OSLO 6

Sparebanken Rana
Postboks 68, 8601 MO I RANA

Rana Bilpleie A/S
Strandgt. 21, 8601 MO I RANA

Vestlandske Eggsentral Kanalvn. 88, 5032 MINDE	**Viking Cement A/S** P.b. 5032, 4001 STAVANGER
Torshov Rekvisita Sandakervn. 356, 0477 OSLO 4	**Joretts Materiell** Ramstadsletta 46, 1310 BLOMMENHOLM
SUNRISE a/s VIK, 4890 GRIMSTAD TLF.: 041 - 40 211 - TFX.: 041 - 44 920	**Informatikk A/S** Sandviksvn. 22, 1322 HØVIK
Haaland & Sønn A/S Ryfylkekaien, 4006 STAVANGER	**OSCO GROUP** Oslo - Norway Tlf. 02 - 50 22 80
J. W. Høg Postboks 112, 1601 FREDRIKSTAD	**Helge Søvde A/S** Industrivn. 51, 1580 RYGGE
Sør Trøndelag Fylkeskommune 7001 TRONDHEIM	**Tønsbergs Blad**
Norsk Data-Consult A/S Industrigt. 67, 0357 OSLO 3 Tlf.: 02-46 74 90	**Jan Prou** P.b. 4144, 8012 JENSVOLL
Tannlege Eikås P.b. 171, 6771 NORDFJORDEID	**NORA INDUSTRIER A.S** Holbergsgt. 1 – Oslo 1
NOROL Norsk Olje a.s	**Invest Securities A/S** P.b. 1243 Vika, 0110 OSLO 1
Grøgaard Automator P.b. 218, 3771 KRAGERØ	**Kjøkken og Varme A/S** Strømsvn. 100, 2010 STRØMMEN

Ballangen Kommune
Helse- og Sosialetaten
8540 Ballangen

SYVER ØVERLI A/S
Dagligvarer
Radio – TV – Video
2890 Etnedal – tlf. 061 - 20 044

HOTEL CENTRAL
Storgt. 22, 2401 Elverum

Nye Sentralverkstedet
Sporveisgt. 23, 0354 OSLO 3

Odd Birger Askildsen A/S
Prost Kløvstadgt. 4, 4030 HINNA

Per Bjarne Lindstad
VANN — VARME — OLJESERVICE
2420 TRYSIL

TØRR LØKEN A/S
2420 Trysil

Trykkforum A/S
9801 VADSØ

Gauldal El-verk
7090 STØREN

TVS HYTTER
TVS-HYTTER AS
Storvn. 13 – 2420 TRYSIL

Halvorseths Bokhandel
2420 Trysil

REMA – 1000
3600 Kongsberg
Tlf. 03 - 73 67 25

Cubus
3600 Kongsberg

Georg Sverdrup's
BOK- OG PAPIRHANDEL A.S
3600 KONGSBERG

GULLSMED
H.E. Pettersson a/s
TLF. 73 10 33
STORGT. 18, 3600 KONGSBERG

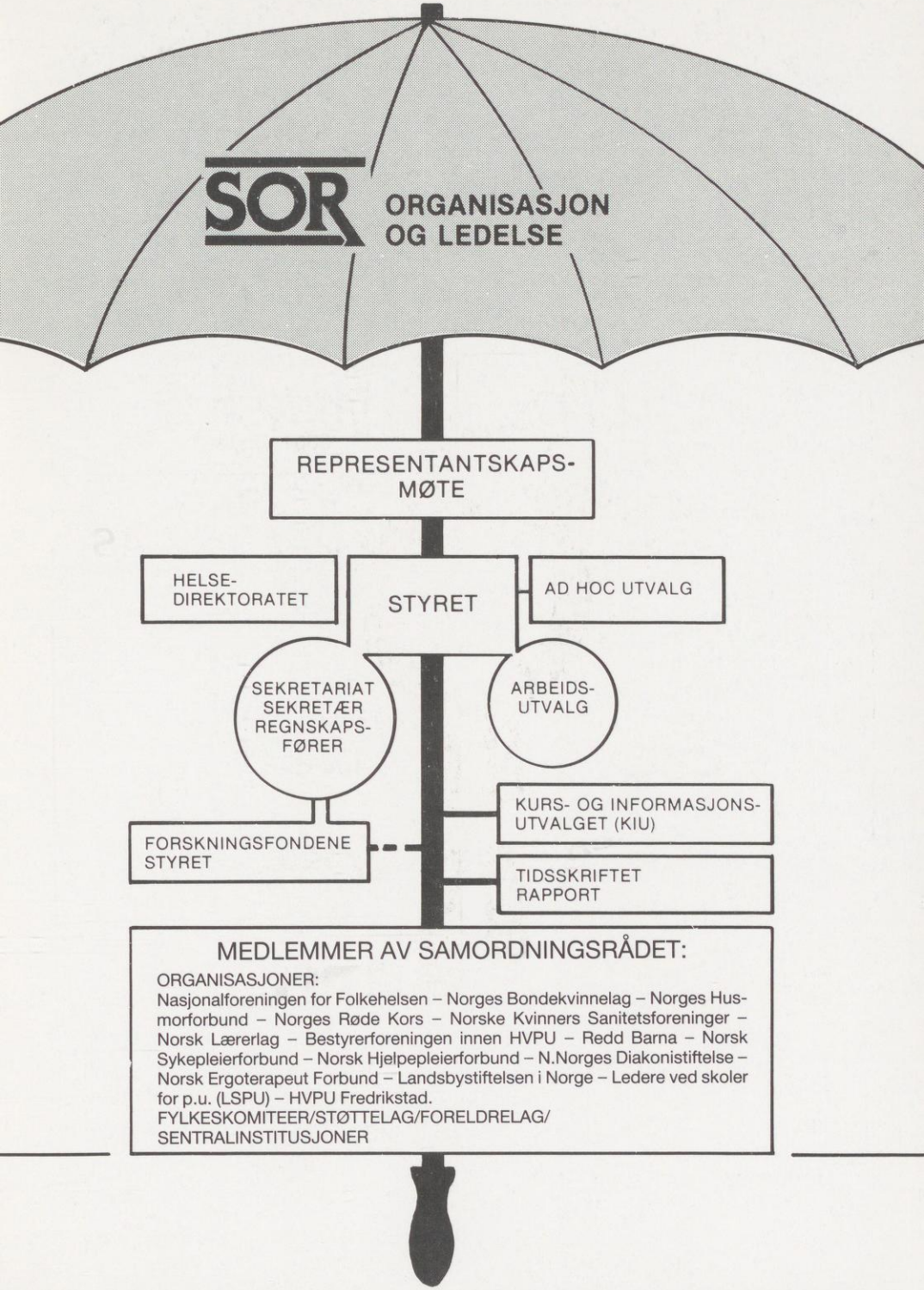
a/s Inger's
Storgt. 23
3600 Kongsberg
Tlf. (03) 73 35 43

Vestsiden Farvemarked
Vestsiden Farvehandel, Nytorget,
3600 Kongsberg Tlf. (03) 73 11 09

ASPIT OPTIKK AS, KONGSBERG
Postboks 8, 3601 Kongsberg

RICA
Holmenkollen Park Hotel Rica
Kongevn. 26, 0390 Oslo 3
Tlf. 02 - 14 60 90

INTER NOR
Grand Hotel
Kongsberg

SOR
ORGANISASJON
OG LEDELSE
REPRESENTANTSKAPS-
MØTE
HELSE-
DIREKTORATET
STYRET
AD HOC UTVALG
SEKRETARIAT
SEKRETÆR
REGNSKAPS-
FØRER
ARBEIDS-
UTVALG
KURS- OG INFORMASJONS-
UTVALGET (KIU)
FORSKNINGSFONDENE
STYRET
TIDSSKRIFTET
RAPPORT
MEDLEMMER AV SAMORDNINGSRÅDET:
ORGANISASJONER:
Nasjonalforeningen for Folkehelsen – Norges Bondekvinnelag – Norges Husmorforbund – Norges Røde Kors – Norske Kvinners Sanitetsforeninger – Norsk Lærerlag – Bestyrerforeningen innen HVPU – Redd Barna – Norsk Sykepleierforbund – Norsk Hjelpepleierforbund – N.Norges Diakonistiftelse – Norsk Ergoterapeut Forbund – Landsbystiftelsen i Norge – Ledere ved skoler for p.u. (LSPU) – HVPU Fredrikstad.
FYLKESKOMITEER/STØTTELAG/FORELDRELAG/
SENTRALINSTITUSJONER

1061
UNIVERSITETSBIBL. I OSLO
AVISKONTORET
DRAMMENSVN. 42
0255 OSLO 2

Utgiver:
SAMORDNINGSRÅDET –
Råd for samordning av humanitært og yrkesmessig arbeid for psykisk utviklingshemmede

Returadresse:
RAPPORT
Postboks 98, 3570 ÅL

Holmestrand
Handelstrykkeri A/S